

گفت و گوی روزنامه‌ی شریف بادکتر حسین معصومی همدانی عضو شورای فرهنگستان زبان و ادب فارسی

زبان فارسی، زبان علم

جاوید زارع

در زمینه‌ی تحقیق، تصحیح و ویرایش موجب شده است که او را یکی از بزرگ‌ترین محققین و ویراستاران حال حاضر ایران به شمار آورند. با توجه به مطالبی که مطرح شد بر آن شدیم تا به سراغ دکتر معصومی همدانی برویم تا به عنوان تنها عضو اصلی فرهنگستان از دانشگاه شریف درباره‌ی زبان فارسی، زبان علم و چالش‌های پیش روی فرهنگستان گفت و گو کنیم.

دکتر حسین معصومی همدانی در سال ۱۳۲۷ در شهر همدان به دنیا آمد. در سال ۱۳۵۱ در رشته‌ی مهندسی برق از دانشگاه شریف فارغ‌التحصیل شد. بعد از آن در دانشگاه آزاد ایران به ویرایش کتب علمی پرداخت. وی در سال ۱۳۵۸ به عنوان مدرس تاریخ و فلسفه‌ی علم به دانشگاه شریف بازگشت و در سال ۱۳۷۲ به قصد ادامه‌ی تحصیل به فرانسه سفر کرد. تحصیلاتش را در رشته‌ی تاریخ و فلسفه‌ی

دکتر حسین معصومی همدانی در سال ۱۳۲۷ در شهر همدان به دنیا آمد. در سال ۱۳۵۱ در رشته‌ی مهندسی برق از دانشگاه شریف فارغ‌التحصیل شد. بعد از آن در دانشگاه آزاد ایران به ویرایش کتب علمی پرداخت. وی در سال ۱۳۵۸ به عنوان مدرس تاریخ و فلسفه‌ی علم به دانشگاه شریف بازگشت و در سال ۱۳۷۲ به قصد ادامه‌ی تحصیل به فرانسه سفر کرد. تحصیلاتش را در رشته‌ی تاریخ و فلسفه‌ی

مترجمان، اساتید، دانش‌جویان و سایر علاقه‌مندان قرار می‌دهیم. البته پیش از این کار، برای رسمیت یافتن واژه‌ها در میان عامه‌ی مردم موظفیم واژه‌های ساخته شده را به دفتر ریاست جمهوری ارسال نماییم. تا از آن جا به تمامی رسانه‌ها ابلاغ شود. واژه‌های تازه ساخته شده تا سه سال حالت موقت دارند و می‌توان واژه‌های دیگری را جایگزین آن‌ها کرد. و اگر لغتی بعد از سه سال میان مردم و به خصوص در میان متخصصان رواج یافت، دیگر آن لغت را تغییر نمی‌دهیم. اگر بخواهیم یک نتیجه‌گیری کلی از گفته‌هایم در مورد واژه‌سازی بگویم، این است که بدنه‌ی کار واژه‌سازی را هیات‌های علمی دانشگاه‌ها انجام می‌دهند.

مترجمان، اساتید، دانش‌جویان و سایر علاقه‌مندان قرار می‌دهیم. البته پیش از این کار، برای رسمیت یافتن واژه‌ها در میان عامه‌ی مردم موظفیم واژه‌های ساخته شده را به دفتر ریاست جمهوری ارسال نماییم. تا از آن جا به تمامی رسانه‌ها ابلاغ شود. واژه‌های تازه ساخته شده تا سه سال حالت موقت دارند و می‌توان واژه‌های دیگری را جایگزین آن‌ها کرد. و اگر لغتی بعد از سه سال میان مردم و به خصوص در میان متخصصان رواج یافت، دیگر آن لغت را تغییر نمی‌دهیم. اگر بخواهیم یک نتیجه‌گیری کلی از گفته‌هایم در مورد واژه‌سازی بگویم، این است که بدنه‌ی کار واژه‌سازی را هیات‌های علمی دانشگاه‌ها انجام می‌دهند.

● نحوه‌ی عملکرد گروه‌های واژه‌گزینی را تا به حال چگونه ارزیابی می‌کنید؟

به نظر بنده کار گروه‌های واژه‌گزینی شیمی، فیزیک، ریاضی، و بعضی رشته‌های مهندسی بسیار ارزنده بوده است. اما با کمال تأسف باید بگویم که ما هنوز نتوانسته‌ایم در بعضی از رشته‌های علوم انسانی مانند فلسفه یا جامعه‌شناسی گروه‌های واژه‌گزینی مقتدر تشکیل بدهیم.

در حالی که همه می‌دانیم که واژه‌های

که دارای بار مفهومی هستند می‌توانند قواعد دستوری زبان فارسی را بیش‌تر دچار تغییر کنند، در حالی که این توانایی در اسامی بسیار کم‌تر است. هم چنین این گروه‌ها در تلاش اند اگر چنان چه واژه‌ای بیگانه وارد زبان فارسی و پذیرفته شده است، حتی الامکان واژه‌های جدیدی که از آن ساخته می‌شود طبق قواعد فارسی باشد نه قواعد انگلیسی به عنوان مثال: اگر واژه‌ی یون را می‌پذیریم دیگر از پذیرفتن واژه‌ی یونیزاسیون بپرهیزیم.

پس از آن که واژه‌ها در گروه‌های واژه‌گزینی ساخته شدند برای بررسی بیش‌تر در شورای هماهنگی مطرح می‌شوند تا بررسی شود که آیا واژه‌ی ساخته شده در علوم دیگر وجود دارد یا خیر و اگر دارد آیا در آن علوم نیز به همان معنی به کار می‌رود یا نه، در صورتی که واژه‌ی جدیدی برایش بسازیم مشکل ساز می‌شود و یا خیر. پس از گذراندن این مرحله واژه‌ها برای بررسی صحت الگوهای زبانی (دستوری، معنایی) در شورای واژه‌گزینی مطرح می‌شوند. تصویب شورای واژه‌گزینی به معنای تصویب فرهنگستان است. پس از سپری کردن تمامی مراحل گفته شده لغات را در واژه‌نامه‌های تخصصی ثبت می‌کنیم و در اختیار

● از دیدگاه شما در حال حاضر زبان فارسی از چه جهاتی مورد تهاجم قرار گرفته است؟

زبان فارسی، مثل هر زبان دیگری، تحت تاثیر زبان‌های دیگر قرار گرفته است. در گذشته بیش‌تر زبان عربی در زبان ما تاثیر داشته، اما زبان ماسعی کرده هویت خود را حفظ کند.

و تا حد بسیار زیادی نیز موفق بوده است. اما در حال حاضر دیگر خطری از جانب زبان عربی، زبان فارسی را تهدید نمی‌کند. بلکه به نظر من با پیشرفت روزافزون فن‌آوری زبانی که می‌تواند برای زبان فارسی یک تهدید باشد زبان انگلیسی است. عموماً این تاثیرگذاری از راه‌های متفاوت صورت می‌پذیرد.

از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به رواج بی‌رویه‌ی لغات و اصطلاحات متعدد در زبان فارسی و هم چنین تغییر قواعد نحو زبان فارسی و تبعیت این قواعد از زبان انگلیسی اشاره کرد. علاوه بر دو موضوع قبلی تغییر الگوهای نوشتاری زبان فارسی را نیز می‌توانیم یک تهدید به شمار بیاوریم.

● چه راهکارهایی از سوی ارگان‌های مسوول به خصوص فرهنگستان برای جلوگیری از نفوذ لغات بیگانه اتخاذ شده است؟

قبل از این که به این سوال پاسخ بدهم ترجیح می‌دهم اندکی در مورد وظایف فرهنگستان زبان و ادب فارسی صحبت کنم. فرهنگستان یک نماد رسمی سیاست‌گذاری است که وارد جزئیات اجرایی نمی‌شود. در واقع توانایی و اجازه‌ی چنین کاری را هم ندارد. بلکه وظیفه‌ی اصلی آن هماهنگی، نظارت و رسمیت بخشیدن به فعالیت‌های خودجوش است. که عمده‌ی این فعالیت‌ها توسط استادان دانشگاه‌ها، مترجمان و مولفان صورت می‌گیرد. برای هماهنگ‌سازی این فعالیت‌ها، فرهنگستان گروه‌های واژه‌گیری مربوط به هر علم را تشکیل داده است. اعضای این گروه‌ها اعضای هیات علمی دانشگاه‌ها، متخصصین فن و دو یا سه زبان‌شناس هستند و موظفند لغاتی را که احساس می‌کنند دارای مفاهیم بنیادی است تشخیص دهند و واژه‌ی مناسب فارسی برای آن جایگزین کنند. هدف فرهنگستان به هیچ وجه سره‌گرایی و پاک کردن زبان فارسی از همه‌ی واژه‌های بیگانه نیست، بلکه از نظر فرهنگستان

دکتر حسین معصومی همدانی:
هدف فرهنگستان به هیچ وجه پاک کردن زبان فارسی از همه‌ی واژه‌های بیگانه نیست، بلکه از نظر فرهنگستان واژه‌ی فارسی به واژه‌های اطلاق می‌شود که در بین مردم رایج شده باشد حال می‌خواهد به هر زبان دیگری باشد

واژه‌ی فارسی به واژه‌ای اطلاق می‌شود که در بین مردم رایج شده باشد حال می‌خواهد عربی، یونانی، انگلیسی، فرانسه، و یا هر زبان دیگری باشد. تلاش این گروه‌ها بر روی واژه‌هایی متمرکز می‌شود که برای بیان مفاهیم به کار می‌روند و نه لغاتی که برای نام‌گذاری استفاده می‌شوند. زیرا فرهنگستان معتقد است با لغاتی

بلکه باید در شیوه‌های آموزش زبان و ادبیات فارسی و در متون درسی تجدید نظر شود و سعی شود تا آن که دانش‌آموزان به کاربرد زبان فارسی در تمامی دروسی که می‌خوانند عادت کنند و فارسی نویسی را از کودکی یاد بگیرند. از این راه میزان هوشیاری مردم بالا خواهد رفت.

● شما فرمودید که نوشتار زبان فارسی نیز در حال ضعیف شدن است. علت آن را چه می‌دانید؟ از آن هنگامی که رایانه و گوشی‌های تلفن همراه در میان مردم رایج شده است دو خطر عمده‌ی نوشتار زبان فارسی را تهدید کرده است. اول آن که مردم زبان فارسی را با حروف انگلیسی می‌نویسند و دوم آن که مردم زبان فارسی را به زبان محاوره می‌نویسند. حال آن که میان نوشتار و گفتار زبان فارسی تفاوت وجود دارد. و این بی‌توجهی موجب می‌شود نوشتار زبان فارسی به گفتار محاوره نزدیک شود البته نزدیک شدن زبان نوشتار به زبان گفتار به خودی خود عیبی نیست، اما مشکل آن جابجا می‌شود که گروه‌های اجتماعی خاص، به ویژه جوانان، کم‌کم در میان خود زبانی را به کار ببرند که دیگران از آن سر در نمی‌آورند. به اصطلاح «گونه‌های خاص زبانی جای زبان رسمی و همگانی را بگیرد.

● فرهنگستان زبان فارسی برای حفظ زبان نوشتار فارسی چه راهکارهایی را پیشنهاد داده است؟

فرهنگستان در تلاش است تا گروه‌هایی را تشکیل دهد. تا به طور تخصصی درباره‌ی مسایل روز فن‌آوری و ارتباط آن با زبان فارسی تحقیق کنند. و به بیان راه حل‌هایی برای رفع این مشکل بپردازند. به عنوان مثال مدتی است گروهی به بررسی تاثیرات رایانه بر روی زبان پرداخته است. اما نباید فراموش کنیم که یافتن راه حل برای مقابله با تاثیرات فن‌آوری بر روی زبان بسیار دشوار است. و نیاز به هوشیاری مردم نیز دارد در پایان امیدوارم مخاطبان این مصاحبه نسبت به فرهنگستان دید متفاوت‌تری پیدا کرده باشند و بدانند که فرهنگستان تنها مجموعه‌ای از ۲۵ نفر ادیب نیست که درباره‌ی فارسی تصمیم می‌گیرند، بلکه تکیه‌ی آن بر همکاری صدها متخصص دانشگاهی است. چندین نفر از اعضای هیات علمی این دانشگاه با فرهنگستان

دکتر حسین معصومی همدانی:
چیزی که در حال حاضر بیش از ورود لغات بیگانه علاقه‌مندان به زبان فارسی را نگران می‌کند؛ تغییر الگوهای زبان فارسی و تبعیت لغات و اصطلاحات از دستور زبان انگلیسی است

همکاری دارند. فرهنگستان یک ارگان کاملاً نظام یافته و در عین حال دموکراتیک است و تمام تلاشش برای آن است که اگر لغت و یا اصطلاح جدیدی می‌سازد مردم و متخصصان آن را بپذیرند و ملاک برای ما پذیرش و کاربرد مردم است.

● با تشکر فراوان از فرصتی که به ما دادید.